

섹션 25.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

DOI 10.36074/logos-30.04.2021.v2.02

АРХЕТИПИ ТА АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Заїкіна Людмила Вікторівна

старший викладач

Національний Університет Києво-Могилянська Академія

УКРАЇНА

Термін «архетип» вперше з'являється в роботах К. Юнга в 1919 році. Вчений запозичив його у псевдо-Діонісія Ареопажу з трактату «Про божественні імена»; подібний же термін зустрічається і у Св.Августина. У теорії Юнга «архетип» має інше значення, ніж в працях богословів. Вчений акцентує схожість архетипів з ідеями Платона, але архетипи амбівалентні і знаходяться поза категорією етики, вони позбавлені ідеального характеру платонівських «ідей».

Роль архетипів визначається, перш за все, необхідністю доводити до свідомості змісту несвідомого. Таким чином, поняття архетипу пов'язано з ідеєю колективного несвідомого, яке є невідомою частиною душі людини поряд з свідомістю та несвідомим. Несвідоме набагато старше свідомості. На початку життя людина перебуває в несвідомому стані і лише потім виростає до свідомого. «Якщо так зване особистісне несвідоме складає витіснені забуті, пригнічені змістовні елементи, джерело яких - в житті даної особистості, то колективне несвідоме не залежить від історичної епохи, від впливів, обумовлених громадської або етнічної приналежності, і являє собою сховище типових, споконвічно притаманних всім людям реакцій на універсальні ситуації - такі, як тривога, загроза, боротьба з переважаючою силою, стосунки статей, відносини між дітьми і батьками, ненависть і любов, народження і смерть ...» [1].

Архетипи проявляються лише в творчо оформленому матеріалі в якості регулюючих принципів його формування. К. Юнг пише про «художнє розгортання праобразу», яке грає, в якійсь мірі компенсуючу функцію, коригує духовне життя людства з глибинними вимогами психіки. Напрямки в мистецтві обумовлені, на думку вченого, вимогами духовної атмосфери відповідного історичного періоду. Також взаємозв'язок традиції і новаторства в мистецтві незмінно акцентувалася в роботах психолога.

Карл Юнг ніколи не вважав свій підхід в інтерпретації художніх творів вичерпним. Навпаки, він всіляко підкреслював обмеженість якого б то не було аналізування з точки зору психології для творів мистецтва, що мають власне-естетичну функцію. Критикуючи фрейдистський підхід, докоряючи йому в відсутності гарного смаку і такту, в розвінчанні божественного ареола художника-творця і зведення його творчого процесу до звичайного неврозу, Юнг тим не менш не заперечує зовсім використання психологічного аналізу в відношенні до творів мистецтва, він просто говорить про необхідність усунення

акценту з вивчення особливостей особистісної психології автора на аналіз втілених в специфічних формах мистецтва образах, тому що саме це наближає нас до розуміння сенсу і призначення мистецтва і його творів.

Таким чином, одним із завдань аналітичного дослідження стає усвідомлення тих несвідомих змістів, які беруть участь в конструюванні образів і образних систем. Звідси зрозумілий інтерес Юнга до міфу і символу, як до найбільш явно виражає архетипну сторону психіки людини. Фольклор, міфологія і література дають Колосальний матеріал для аналізу функціонування людської психіки та творчості. У нашій країні школа аналітичної психології знаходить своїх прихильників, хоча такий термін, як «архетип», вже міцно завоював своє місце в науковому лексиконі.

Отже, архетипи, з одного боку, успадковуються, з іншого - формуються в ранньому дитинстві. Активізуючись під впливом реальності, вони продукують образи сновидінь і фантазій, стимулюють творчий пророцес, як би вишукуючи спосіб донести до свідомості свої змісту. При цьому людина може відчувати несвідомо сильні емоції або афекти, незрозуміле ловлення, тугу. Іноді ці стани можуть культивуватися і стає частиною естетичного переживання. Таким чином несвідоме заявляє про себе. У термінах аналітичної психології це можна було б назвати активізацією архетипу.

М. Л. фон Франц писала: «Сьогодні нам відомо, що архетипи надають величезний вплив на індивіда, формуючи його емоції, етичні уявлення і світогляд, впливають на взаємовідносини з іншими людьми, і тим самим визначають його долю» [2]. Навіть якщо прийняти цю точку зору вельми стримано, то все одно ми змушені будемо завідрити, що деякі рішення і вчинки ми здійснюємо не обдуманно, а підкоряючись несвідомим прагненням. Архетипні змісти виявляють себе в образній формі, часто змушуючи нас ламати голову над їх значенням. Це їх властивість зближує літературознавців і психологів, чий зусилля спрямовані на розуміння і виявлення прихованих значень, системних зв'язків між образами. В одному випадку це сприяє зціленню, в іншому - більш повному і глибокому прочитанню тексту.

Слід розрізняти архетип і архетипні образи. Починаючи з 1946 року Юнг, нехай не завжди в явному вигляді, підкреслював відмінність між архетипом як таким, який не сприймається і лише потенційно присутній в будь-якій психічній структурі і актуалізованим архетипом, який став доступним для сприйняття і вже вторгся в область свідомості. Виявом цього актуалізованого архетипу служить архетипний образ, уявлення або процес. Під архетипним процесом розуміється, наприклад, процес індивідуалізації або проходження еволюційних стадій людською психікою.

Число архетипів обмежена одним десятком, число продукованих ними образів множинне. Основні архетипи: Тінь, Персона, Дитина, Аніма / Анімус, Трікстер, Велика мати, Дух, Самість. Так Е. Самуелс дає наступну ієрархію архетипів в книзі «Юнг і постюнгіанці»: Персона, Тінь, Аніма / Анімус, Мати, Дитина, Дух, Самість - з них Самість є «найглибшим внутрішнім архетипом» [3]. В цьому списку відсутній архетип Трікстер.

Самість має телеологічний сенс, як зазначає і Е. М. Мелетинський: «Гармонізація людської особистості, процес диференціювання всіх психічних функцій і встановлення живих зв'язків між свідомістю і підсвідомістю, при максимальному розширенні сфери свідомого, позначається Юнгом як індивідуалізація» [4]. Сутність індивідуалізації або вимога Самості полягає в особистісному злитті, гармонійному поєднанні свідомості і несвідомого, цей

процес здійснюється на протязі усього життя індивіда і має два основних етапи: першої половини життя, коли «героїчне его бореться за незалежність» від влади несвідомого, щоб потім усвідомивши його, використавши його енергію, знайти гармонію, цілісність психіки, що, власне, і становить суть і підсумок індивідуації. Процес індивідуації або набуття Самості і є кінцевим результатом духовного становлення людини, В книзі «Структура психіки і процес індивідуації» К. Юнг пише про те, що вимога Самості нездоланно і полягає в необхідності аналітичної роботи свідомості.

Отже, підсумовуючи висловлювання К.Юнга і його учнів, можна запропонувати наступну характеристику архетипів, з якої виключається Персона, з тих міркувань, що цей архетип не завжди включався Юнгом в список архетипів, наприклад, в збірниках «Структура психіки і процес індивідуації» і «Душа і міф», які є базовим для автора цієї роботи. Також важливий той факт, що Персона пов'язана з особистим несвідомим, як і Тінь, має негативний характер і, мабуть, пов'язана з певним характером проявів інших архетипів.

Список використаних джерел:

- [1] Юнг К. Дух та життя. — К., 1996. — 551 с.
- [2] Юнг К. Человек и его символы. М.: Медков С. Б.; Серебряные нити, 2016. — 352 с. — ISBN 5-902582-08-3.
- [3] Самуэлс Эю Юнг и постъюнгианцы. – Добросовет., 2012. – 408с.